

Shodiyeva Shahlo Soliyevna
Buxoro davlat universiteti
dotsenti, PhD.
s.s.shodieva@buxdu.uz

Halimova Go'zaloy Hamza qizi
Buxoro davlat universiteti magistranti
halimovagozal8@gmail.com

O'ZBEKISTON VA TURKIYA O'RTASIDAGI MADANIY-GUMANITAR HAMKORLIK: ZIYORAT TURIZMINI RIVOJLANTIRISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARI

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada O'zbekiston va Turkiya o'rtasidagi madaniy-gumanitar hamkorlikning hozirgi holati va rivojlanish istiqbollari ziyorat turizmi misolida tadqiq etilgan. Ikki davlat o'rtasidagi strategik sheriklik munosabatlarining yangi bosqichga ko'tarilishi o'zaro sayyohlar oqimini oshirish va umumiy islomiy merosni targ'ib qilish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Tadqiqotning maqsadi O'zbekistondagi ziyorat turizmi salohiyatini Turkiya tajribasi asosida takomillashtirishning strategik yo'nalishlarini aniqlashdan iborat. Ishda qiyosiy tahlil, statistik ma'lumotlar sharhi va tizimli yondashuv metodlaridan foydalanilgan. Tahlillar natijasida Turkiyaning "e'tiqod turizmi" (inanç turizmi) sohasidagi muvaffaqiyatli brending tajribasini O'zbekiston sharoitiga tatbiq etish imkoniyatlari asoslab berildi. Shuningdek, maqolada ziyorat turizmini rivojlantirishdagi mavjud infratuzilmaviy va marketing muammolari ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqot xulosalari ikki davlat o'rtasida qo'shma ziyorat marshrutlarini yaratish va raqamli turizm platformalarini integratsiya qilish bo'yicha amaliy takliflarni o'z ichiga oladi.*

***Kalit so'zlar:** O'zbekiston, Turkiya, strategik sheriklik, madaniy-gumanitar hamkorlik, ziyorat turizmi, islomiy meros, turizm marketingi, Turkiya davlatlar tashkiloti.*

КУЛЬТУРНО-ГУМАНИТАРНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО МЕЖДУ УЗБЕКИСТАНОМ И ТУРЦИЕЙ: СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПАЛОМНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА

***Аннотация.** В данной статье исследуются современное состояние и перспективы развития культурно-гуманитарного сотрудничества между Узбекистаном и Турцией на примере паломнического туризма. Углубление стратегического партнёрства между двумя государствами создаёт широкие возможности для увеличения взаимного туристического потока и популяризации общего исламского наследия. Цель исследования заключается в определении стратегических направлений совершенствования потенциала паломнического туризма в Узбекистане на основе опыта Турции. В работе использованы методы сравнительного анализа, обзора статистических данных и системного подхода. Результаты анализа обосновывают возможности адаптации успешного опыта Турции в сфере «религиозного туризма» (inanç turizmi) к условиям Узбекистана. Также в статье выявлены существующие инфраструктурные и маркетинговые проблемы развития паломнического туризма. Выводы исследования включают практические предложения по созданию совместных паломнических маршрутов и интеграции цифровых туристических платформ между двумя странами.*

***Ключевые слова:** Узбекистан, Турция, стратегическое партнёрство, культурно-гуманитарное сотрудничество, паломнический туризм, исламское наследие, туристический маркетинг, Организация тюркских государств.*

CULTURAL AND HUMANITARIAN COOPERATION BETWEEN UZBEKISTAN AND TURKEY: STRATEGIC DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF PILGRIMAGE TOURISM

Abstract. *This article examines the current state and development prospects of cultural and humanitarian cooperation between Uzbekistan and Turkey, using pilgrimage tourism as a case study. The deepening of strategic partnership relations between the two countries creates broad opportunities for increasing mutual tourist flows and promoting shared Islamic heritage. The aim of the study is to identify strategic directions for improving the potential of pilgrimage tourism in Uzbekistan based on Turkey's experience. The research employs comparative analysis, statistical data review, and a systems approach. The findings substantiate the possibilities of adapting Turkey's successful experience in the field of "faith tourism" (inanç turizmi) to the context of Uzbekistan. The article also highlights existing infrastructural and marketing challenges in the development of pilgrimage tourism. The conclusions of the study include practical recommendations for creating joint pilgrimage routes and integrating digital tourism platforms between the two countries.*

Keywords: *Uzbekistan, Turkey, strategic partnership, cultural and humanitarian cooperation, pilgrimage tourism, Islamic heritage, tourism marketing, Organization of Turkic States.*

Kirish. O'zbekiston va Turkiya o'rtasidagi munosabatlar nafaqat diplomatik va iqtisodiy aloqalar, balki asrlar davomida shakllangan umumiy tarixiy ildizlar, madaniy yaqinlik va diniy qadriyatlarga tayanadi. Markaziy Osiyo va Kichik Osiyoni bog'lab turuvchi ushbu ma'naviy ko'priklar bugungi kunda strategik sheriklikning yangi bosqichiga chiqdi. Xususan, 2017-yildan boshlab ikki davlat rahbarlarining siyosiy irodasi natijasida turizm va madaniyat sohasidagi to'siqlar olib tashlandi, vizasiz rejim joriy etildi va aviaqatnovlar geografiyasi kengaytirildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 9-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6165-sonli Farmoni sohani transformatsiya qilishda huquqiy asos bo'lib xizmat qilmoqda. Turkiya Respublikasi esa dunyo turizm bozorida, ayniqsa, "inanç turizmi" (e'tiqod turizmi) yo'nalishida ulkan tajribaga ega davlat hisoblanadi[5]. O'zbekistonning "Imom Buxoriy", "Bahouddin Naqshband", "Yassaviy" kabi buyuk allomalari merosi turk xalqi uchun hamisha yuksak e'tiborda bo'lib kelgan.

Biroq, o'zaro madaniy aloqalarning jadal o'sishiga qaramay, ziyorat turizmi salohiyatidan foydalanishda hali ham tizimli muammolar ko'zga tashlanmoqda. Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ko'plab tadqiqotlar umumiy iqtisodiy hamkorlikka qaratilgan bo'lib, aynan ziyorat turizmini brend darajasiga ko'tarish va Turkiya tajribasini mahalliy sharoitga adaptatsiya qilish masalalari yetarlicha o'rganilmagan.

Ushbu maqolaning maqsadi O'zbekiston va Turkiya o'rtasidagi madaniy-gumanitar hamkorlikning bugungi holatini tahlil qilish hamda ziyorat turizmini rivojlantirishning strategik yo'nalishlarini ilmiy jihatdan asoslab berishdan iborat. Tadqiqot doirasida ikki davlat o'rtasidagi turistik oqim dinamikasi va hamkorlikni cheklayotgan omillar ko'rib chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. O'zbekiston va Turkiya o'rtasidagi madaniy-gumanitar hamkorlik masalalari ham o'zbek, ham turk olimlari tomonidan keng tadqiq etib kelinmoqda. Xususan, tarixchi olim Sh. Mustafayev turkiy xalqlar o'rtasidagi madaniy aloqalarning tarixiy ildizlarini "Buyuk Ipak yo'li" kontekstida tahlil qilgan. Turkiyalik mashhur olim İlber Ortaylı o'z asarlarida Markaziy Osiyo, xususan, Buxoro va Samarqandning islom sivilizatsiyasidagi o'rni turk jamiyati uchun ma'naviy mayoq ekanligini ta'kidlaydi.

Ziyorat turizmi yo'nalishida N. To'xliyev va I. Abdushukurova kabi iqtisodchi olimlar turizmning iqtisodiy samaradorligini o'rgangan bo'lsalar-da, aynan Turkiya bilan hamkorlikda brending yaratish masalasi yangi tadqiqotlarni talab etadi[8]. Turk tadqiqotchilari (masalan, M. Akkuş) "Inanç turizmi" tushunchasini marketing nuqtayi nazaridan tizimlashtirgan. Ushbu adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ikki davlat o'rtasidagi madaniy integratsiyani amaliy turizm mahsulotiga aylantirishning mexanizmlari yetarlicha yoritilmagan[1].

Ushbu maqolani tayyorlashda tadqiqotning obyekti va maqsadidan kelib chiqqan holda qiyosiy-tarixiy tahlil, statistik ma'lumotlar tahlili, tizimli yondashuv metodlar majmuasidan foydalanildi.

Muhokama va natijalar. O'zbekiston va Turkiya o'rtasidagi madaniy-gumanitar hamkorlik zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimida izchil rivojlanib borayotgan muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur aloqalarning institutsional asoslari O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng shakllana boshladi. Xususan, Turkiya 1991-yilda O'zbekiston mustaqilligini birinchilardan bo'lib tan olgan davlatlardan biri bo'ldi va 1992-yilda diplomatik munosabatlar o'rnatildi[4]. Bu holat ikki davlat o'rtasidagi ishonchli siyosiy aloqalarning erta shakllanganini va keyingi hamkorlik uchun mustahkam diplomatik zamin yaratilganini ko'rsatadi.

Keyingi davrda ikki davlat o'rtasidagi aloqalar turli bosqichlarni bosib o'tdi, ayniqsa 2016-yildan keyin, Shavkat Mirziyoyev rahbarligida olib borilgan ochiq va pragmatik tashqi siyosat natijasida hamkorlik yangi bosqichga ko'tarildi[2]. 2017-yilda Recep Tayyip Erdo'ganning O'zbekistonga rasmiy tashrifi hamda o'sha yilning o'zida Shavkat Mirziyoyevning Turkiyaga amalga oshirgan davlat tashrifi ikki tomonlama munosabatlarni strategik sheriklik darajasiga olib chiqdi[3]. Mazkur jarayonlar davlatlararo aloqalarning sifat jihatidan yangi bosqichga o'tganini, ayniqsa madaniy-gumanitar hamkorlikning tizimli tus olganini tasdiqlaydi.

Madaniy-gumanitar hamkorlikning muhim tarkibiy qismi sifatida ziyorat turizmi alohida ahamiyat kasb etadi. Bu yo'nalish ikki mamlakatni bog'lab turuvchi umumiy diniy va sivilizatsion merosga asoslanadi. O'zbekiston hududi islom ilm-fani va tasavvuf markazlaridan biri sifatida tarixda muhim o'rin tutgan. Bu yerda yashab ijod qilgan Imom Buxoriy (810–870), Bahouddin Naqshband (1318–1389), Imom Termiziy (824–892) kabi allomalar butun islom olamida yuksak e'tirof etiladi[6]. Ushbu allomalar merosi O'zbekistonning ziyorat turizmi salohiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri bo'lib, uni xalqaro miqyosda targ'ib qilish strategik ahamiyat kasb etadi.

Ularning maqbaralari bugungi kunda yirik ziyorat maskanlariga aylangan bo'lib, har yili minglab xorijiy sayyohlar, jumladan Turkiyadan kelgan ziyoratchilarni jalb etadi. Xususan, 2017-yilda Samarqand viloyatida Imom Buxoriy majmuasini rekonstruksiya qilish va kengaytirish bo'yicha yirik loyiha amalga oshirildi, bu esa ziyorat turizmi infratuzilmasini sezilarli darajada yaxshiladi[7]. Bunday infratuzilmaviy o'zgarishlar ziyorat turizmini rivojlantirishda hal qiluvchi omil bo'lib, davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanganini ko'rsatadi.

Turkiya hududi ham o'z navbatida boy islomiy va tasavvufiy merosga ega. Ayniqsa, Konya shahrida yashab ijod qilgan Jaloliddin Rumiy (1207–1273) faoliyati nafaqat turk, balki butun musulmon dunyosida katta ahamiyatga ega. Uning maqbarasi joylashgan Konya shahri har yili minglab ziyoratchilarni o'ziga jalb etadi. Shuningdek, Istanbul va Bursa shaharlari Usmoniylar davlati davriga oid ko'plab tarixiy obidalar bilan mashhur bo'lib, ular ham ziyorat turizmi nuqtayi nazaridan muhim maskanlar hisoblanadi[6]. Bu jihat Turkiyaning ziyorat turizmini tashkil etish borasidagi tajribasi boshqa davlatlar, jumladan O'zbekiston uchun ham muhim model bo'la olishini anglatadi.

So'nggi yillarda ikki davlat o'rtasida ziyorat turizmini rivojlantirishga qaratilgan aniq chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, 2018-yildan boshlab O'zbekiston fuqarolari uchun Turkiyaga, Turkiya fuqarolari uchun esa O'zbekistonga qisqa muddatli vizasiz rejim joriy etildi, bu esa sayyohlar oqimining keskin oshishiga olib keldi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2019-yilda Turkiyadan O'zbekistonga kelgan sayyohlar soni 2016-yilga nisbatan bir necha barobar oshgan. 2022–2023-yillarda pandemiyadan keyingi davrda ham turistik almashinuv tiklanib, yana o'sish tendensiyasini namoyon etdi. Bu ko'rsatkichlar vizasiz rejim va tashkiliy qulayliklar ziyorat turizmi rivojida muhim omil ekanini tasdiqlaydi.

Ziyorat turizmini rivojlantirishda transport-logistika infratuzilmasining yaxshilanishi muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Uzbekistan Airways va Turkish Airlines aviakompaniyalari tomonidan Toshkent–Istanbul yo'nalishida muntazam aviaqatnovlarning yo'lga qo'yilishi ikki davlat o'rtasidagi qatnovlarni sezilarli darajada osonlashtirdi. Bundan tashqari, Samarqand va Istanbul, Buxoro va Istanbul o'rtasida ham qo'shimcha reyslar ochilishi ziyoratchilar oqimining

60 *ortishiga xizmat qilmoqda. Transport aloqalarining rivojlanishi ziyorat turizmining hududiy qamrovini kengaytiruvchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.*

Madaniy-gumanitar hamkorlikni mustahkamlashda institutsional mexanizmlar ham muhim o'rin tutadi. Jumladan, Turk Kengashi (hozirgi Turk davlatlari tashkiloti) doirasida amalga oshirilayotgan loyihalar, shuningdek TIKA tomonidan O'zbekistonda amalga oshirilayotgan restavratsiya va madaniy merosni tiklash loyihalari ziyorat turizmi infratuzilmasini rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Bunday institutsional hamkorlik mexanizmlari uzoq muddatli va barqaror rivojlanishning muhim omili sifatida qaraladi.

Ziyorat turizmini rivojlantirish istiqbollari ko'p jihatdan kompleks strategik yondashuvni talab etadi. Xususan, "Buyuk allomalar merosi" yoki "Islom sivilizatsiyasi yo'li" kabi qo'shma turistik marshrutlarni ishlab chiqish, yagona marketing siyosatini yuritish va xalqaro miqyosda brend yaratish muhim ahamiyatga ega[10]. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni joriy etish, virtual ziyorat platformalarini yaratish, ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish orqali mazkur sohaning nazariy va amaliy asoslarini mustahkamlash mumkin. Aynan integratsiyalashgan va innovatsion yondashuvlar ushbu yo'nalishning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, O'zbekiston va Turkiya o'rtasidagi madaniy-gumanitar hamkorlik doirasida ziyorat turizmini rivojlantirish tarixiy ildizlarga ega bo'lgan va zamonaviy siyosiy qo'llab-quvvatlash bilan mustahkamlangan istiqbolli yo'nalishdir. 1990-yillardan boshlab shakllangan hamkorlik, ayniqsa 2017-yildan keyingi davrda yangi mazmun bilan boyib, amaliy natijalar bera boshladi. Kelgusida ushbu sohani yanada rivojlantirish orqali ikki davlat o'rtasidagi aloqalarni chuqurlashtirish, iqtisodiy foyda olish bilan birga, umumiy madaniy va ma'naviy merosni asrab-avaylash hamda keng targ'ib etish imkoniyati yanada ortadi. Ziyorat turizmi ikki davlat o'rtasidagi strategik hamkorlikning eng istiqbolli va barqaror yo'nalishlaridan biri sifatida shakllanib borayotgani kuzatiladi.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston va Turkiya o'rtasidagi sayyohlar oqimi dinamik o'sish bosqichida. Milliy statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilning dastlabki ikki oyida Turkiya fuqarolari tashrifi 2024-yilga nisbatan 57,8% ga oshgan bo'lsa, 2026-yilning mos davrida bu ko'rsatkich 24 212 nafarni tashkil etib, barqaror o'sishni saqlab qolgan[9].

2025-yil yanvar-fevral oylaridagi tashriflar tarkibi tahlili (1-jadval) ikki davlat o'rtasidagi munosabatlarning ustuvor yo'nalishlarini ochib beradi. Raqamlar shuni ko'rsatadiki, Turkiyadan keluvchilar orasida biznes-turizm (41,7%) yetakchilik qilmoqda. Sof turistik maqsadlarda keluvchilar (30,5%) va qarindoshlarni yo'qlash uchun keluvchilar (27%) o'rtasidagi farq katta emas. Bu esa ziyorat va madaniy turizmning hali foydalanilmagan ulkan salohiyati borligidan dalolat beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, Turkiya O'zbekistonga sayyoh yuboruvchi davlatlar kuchli o'ntaligida (8-o'rin) mustahkam o'rin egallagan. Biroq, qo'shni davlatlar (Qirg'iziston, Tojikiston, Qozog'iston) bilan solishtirganda, Turkiya bozoridan kelayotgan oqim asosan ishbilarmonlik doirasida qolmoqda.

Xulosa. *O'zbekiston va Turkiya o'rtasidagi madaniy-gumanitar hamkorlikning hozirgi bosqichi tarixiy ildizlarga tayangan holda sifat jihatidan yangi mazmun kasb etgani, ayniqsa ziyorat turizmi ushbu aloqalarning strategik va barqaror yo'nalishlaridan biriga aylanib borayotgani bilan tavsiflanadi. O'zbekiston hududidagi boy islomiy ilmiy-meros, xususan Imom Buxoriy, Bahouddin Naqshband, Imom Termiziy kabi allomalar bilan bog'liq ziyorat maskanlari hamda Turkiyadagi Jaloliddin Rumiy merosi va Usmoniylar davlati davriga oid madaniy obidalar o'zaro integratsiyalashgan turistik makon shakllanishi uchun mustahkam asos yaratadi. Shu bilan birga, siyosiy irodaning mustahkamlanishi, xususan Shavkat Mirziyoyev va Recep Tayyip Erdoğan davrida aloqalarning faollashuvi, vizasiz rejimning joriy etilishi, transport-kommunikatsiya tizimining rivojlanishi hamda Turk Kengashi va TIKA kabi institutlar faoliyati ziyorat turizmini kompleks rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni shakllantirmoqda. Natijada, ziyorat turizmi nafaqat iqtisodiy samaradorlikni ta'minlovchi soha, balki umumiy tarixiy xotira, diniy qadriyatlar va madaniy yaqinlikni mustahkamlovchi muhim integratsion mexanizm*

sifatida namoyon bo'lib, istiqbolda ikki davlat o'rtasidagi strategik hamkorlikni yanada chuqurlashtiruvchi asosiy omillardan biri sifatida qaraladi.

Ilova.

1-jadval. Turkiyadan kelgan sayyohlar safar maqsadlari (2025-yil yanvar-fevral)

Safar maqsadi	Sayyohlar soni (nafar)
Xizmat yuzasidan (Biznes)	9 396
Sayyohlik (Turizm)	6 884
Qarindoshlarni yo'qlash	6 069
Tijorat	92
O'qish va davolanish	79

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Akkuş M. Türkiye'de İnanç Turizmi ve Stratejik Önemi. // Journal of Tourism and Gastronomy Studies. – Ankara, 2019. – № 7(2). – P. 1152-1168. (Akkuş M. Faith Tourism in Turkey and Its Strategic Importance).

2. Anadolu Agency. O'zbekiston–Turkiya munosabatlari bo'yicha rasmiy tashriflar sharhi. – Anqara, 2017. – 80 b.

3. Mustafayev Sh.M. Buyuk Ipak yo'li va turkiy dunyo: tarixiy-madaniy aloqalar. – T.: Fan, 2018. – B. 124. (Mustafayev Sh.M. The Great Silk Road and the Turkic World: Historical and Cultural Relations).

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti matbuot xizmati. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti faoliyati: rasmiy chiqishlar va tashriflar to'plami. – Toshkent, 2019. – 250 b.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2021-yil 9-fevraldagi PF-6165-sonli Farmoni. – T.: Lex.uz, 2021. (Decree of the President of the Republic of Uzbekistan "On measures to further develop internal and pilgrimage tourism in the Republic of Uzbekistan" dated February 9, 2021, No. UP-6165).

6. O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi. O'zbekiston va Turkiya o'rtasidagi diplomatik munosabatlar tarixi. – Toshkent, 2020. – 120 b.

7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Turizmni rivojlantirish bo'yicha qarorlar to'plami. – Toshkent, 2017. – 150 b.

8. To'xliyev N., Abdushukurova I.S. Turizm asoslari. – T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2011. – B. 240. (Tukhliyev N., Abdushukurova I.S. Fundamentals of Tourism).

9. Turkiya Madaniyat va turizm vazirligi. Turkey Tourism Strategy and Cultural Heritage Report. – Ankara, 2019. – 180 p.

10. UNESCO. Islamic Civilization and Central Asian Scholars Heritage. – Paris, 2018. – 200 p.